

A SZABADULT RABOK VISSZAVEZETÉSE A TÁRSADALOMBA.

A büntetőjog tudományának fényes elméleti kidolgozottsága egyáltalában nem jelenti azt, hogy itt már nincsenek is megoldandó kérdések. A társadalom életének szociológiai szemlélete ellenkezőleg azt látszik bizonyítani, hogy még nagyon sok és komoly feladat vár rendezésre. Ez nem azért van így, mert a tudomány kulcsai rossz kezekre vannak bízva, hogy az ismereteket kisajátították szűkebb rétegek vagy külön érdekek, végül hogy nagyobb tömegek ez ismeretekhez nem tudnak hozzájutni. Az igazi oka ennek a látszólagos ellentétnek az, hogy a megoldandó kérdések csak bizonyos egymásutánban bukkannak fel az idők mélyéből és megnyugtató megoldásukat is csak az idők teljessége hozza meg, vagy ahogy ezt régebben mondták: a fejlődés általános iránya. A büntetőjognál a helyzet az, hogy az anyagi és alaki büntetőjog mellett a harmadik tagozat, a végrehajtás még nincs kellően kimunkálva és így a végrehajtással összefüggő kérdések helyes megoldásának sincs meg az elvileg biztosított alapja, amit a büntetési rendszer és végrehajtási reform irodalma egyaránt bizonyít. Márpedig a büntetési rendszer és a végrehajtás kérdéseinek elvi tisztázottsága nélkül a büntetés társadalmi célja nem biztosítható kellőképp.

A büntetés társadalmi céljának a meghatározásánál elégedjünk meg a «punitur, quia peccatum est et ut ne peccetur» közvetítő képlettel. A megtorlás és a megelőzés örök elemei a büntetésnek, mint a bűnözés folytán előálló társadalmi visszahatásnak. A büntetőjog történelme azt mutatja, hogy a büntetési rendszer hasznavehetősége nem ez elemek egyikének túlsúlyán fordul meg, hanem helyes arány szerinti alkalmazásukon.

A társadalom életének egyik kétségtelen ténye, hogy a közösségi életet biztosító és kiformaló szabályok mindig és min-

denütt csak bizonyos fokig találnak követésre. E fokozat megállapításánál és értékelésénél az ú. n. bűnügyi statisztika eszközei lehetnek segítségünkre.

Olyan társadalmakat, ahol az emberek tökéletesen követik a közösségi normákat, sehol és soha nem találhatunk. A tökéletes norma-követés egész elgondolása a mechanikus társadalom-szemlélet folyománya és mint ilyen az utópiák birodalmába tartozik. Jó szociálpolitika, a gazdasági, szellemi-erkölcsi és politikai javak igazságos elosztását biztosító törvények mellett a törvényeknek szívesen engedelmessé válnak, kevés kényszerre lesz szüksége az államnak és a szabályozás jogosultságát alig merik kétségbevonni. Ez a szabályszerűség az egészséges társadalmat jellemzi, míg a beteg, vagy ha úgy tetszik, bűnös közületekben rengeteg kényszer dacára sem tartják be a parancsokat, és jogosultságukat jóformán mindenki kétségbevonja, sőt tagadja is.

Induljunk ki a szabályos, egészséges társadalomból. Itt is vannak szociális elemek, amelyek nehezen illeszkednek bele a szabályszerűségbe, a rendbe, de tevélegesen nem támadnak ellene. Ezt a réteget jelen fejtegetéseim során bizvást figyelmen kívül hagyhatjuk. Itt most csak a társadalmi rend ellen tevélegesen támadókkal foglalkozunk, akik büntetésük kiállása után a bűnözés tartalékhadát szaporítják és bármelyik pillanatban újra megkezdhetik támadásaikat a szabályozott rend ellen. A legegészségesebb társadalomban is van ilyen bűnöző, illetőleg büntetett réteg, amelynek igen különböző lehet az összetétele az illető társadalom jellegzetessége szerint. A társadalom egészségének jele, hogyha ez a réteg annyira vékony, szakadozott, szervezetlen és tehát erőtlenséggel, hogy a társadalom egészségéhez képest komoly veszedelmet nem jelent.

Rendkívüli események, háború s a nyomukban járó politikai, erkölcsi és gazdasági válságok a bűnözésre rendkívül nagy befolyást gyakorolnak, míg az uralkodó kriminálpolitikai irány szigora vagy enyhésége magábanvéve alig befolyásolja a bűnözést. Ezek a sajtószerű törvényszerűségek és társadalomtudományi magyarázatuk kiesnek mai fejtegetéseink köréből, mert nem a bűnözéssel, a bűnözőkkel, hanem a bűnözőkkel óhajunk foglalkozni.

A feladat lényege a szabadult rabok közül kiválasztani

azokat, akik megjavultak a büntetés-kiállítás tartama alatt. Ezeket szabálykövetési készségükben meg kell erősíteni és a társadalmi szervezetbe vissza kell vezetni. A tudományban (és hivatalosan is) ezt a tevékenységet utógondozásnak szokás nevezni. Azt hiszem társadalomtudományi szempontból sem lesz egészen érdektelen, ha ennek a reszocializáló utógondozásnak a mibenlétét, eljárási módjait és gyakorlati lehetőségeit közelebbről szemügyre vesszük.

Tágabb értelemben a rehabilitáció társadalmi vonatkozásai is ide tartoznának, vagyis a büntetettségek szégyenfeltjának a letörlése is tárgyalandó volna. Kétségtelen, hogy a társadalomba való visszavezetésnek igen hatásos módja az, hogy a büntető ítélethez fűződő jogkövetkezményeket korlátozni tudjuk vagy egyenesen meg is szüntetni. A rehabilitáció, amely külsőleg a kegyelmi joghoz áll közel, az 1940: XXXVII. t.-c. által történt valósulása szerint annyira más szemléletből indul ki, annyira más módszerekkel dolgozik, hogy inkább az utógondozás utolsó állomása gyanánt fogható fel, amikor a szabadult rab már beleilleszkedett a társadalomba, úgyhogy további utógondozásra szüksége nincs.

Egy tekintetben nem tekinthető a rehabilitáció az utógondozás utolsó állomásának. Ez a rehabilitációnak a bűnügyi nyilvántartóval való összefüggése. A nyilvántartás rendszerének mai tökéletessége folytán tiszta erkölcsi bizonyítványt senki sem kaphat, akinek bármilyen csekély priusza van. Erkölcsi bizonyítvány nélkül viszont szinte lehetetlen állandó tisztességes keresethez jutni. A bűnügyi nyilvántartás szelíd papírlapjainak absztrakt ereje nagyobb, mint a középkori megbélyegző tüzesvasé. Épp ezért felvetődött, mégpedig a szabadultak utógondozásával és a visszaesés alkalmas leküzdési módjával kapcsolatban az az elgondolás, hogy első ízben fogházzal vagy pénzbüntetéssel sújtott egyén jogerős büntetése a bűnügyi nyilvántartásban külön megjelöltessék avégből, hogy a bíróság és az ügyészség ugyan kaphasson erről újabb eljárás során értesítést, de a rendőrség által kiállítandó erkölcsi bizonyítványban ennek ne legyen nyoma. Ha a bűnügyi nyilvántartóba befut a második jogerős ítélet, a külön megjelölést törlik. Három hónapnál rövidebb fogházbüntetés esetén öt évig, egyébként tíz évig csak a bíróság,

ügyészség és állami főhatóságok kapnának értesítést, húsz év elteltével pedig a látens feljegyzés teljesen törlendő. A látens bűnügyi nyilvántartás felfedésének tilalma a magánnyomozókat és hiteltudósítókat is kötné, nehogy a hivatali titoktartás megkerülésével meghiúsítsák ennek a tilalomnak a célját. A látens módon nyilvántartott büntetésről az elítélt maga sem tartoznék számot adni és a munkaadó lényeges körülmény tekintetében történt megtévesztés címén a munkaviszonyt ilyen elhallgatás esetében nem lenne jogos felbontani az általános magánjog idevágó rendelkezése alapján. A látens nyilvántartás elrendelésére a szabadulókkal foglalkozó szerv vezetője lenne jogosult. A letartóztatási intézet vezetője a szabaduláskor, a bíróság bizalmas úton az ítélelhozatalakor nyilvánítana véleményét e kérdés tekintetében. A kötelező munka- vagy cselédkönyvben a büntetés-végrehajtás folytán előállott hézagot természetesen még ez a rendszer sem tudná eltüntetni, holott ennek a munkába-állásnál nagy jelentősége van.

Amikor a szabadelvű emberbarátoknak sikerült a középkorból reánk maradt szigorú büntetőjogi rendszert megdönteni és helyébe tették a maguk elgondolásait: a szabadságvesztést valami egyetemesen csodás hatású büntetésnek képzelték. A szabadelvűség immár betöltötte történelmi hivatását és most új erők munkálkodnak egy merőben más állami, társadalmi és gazdasági rend kiépítésén. A régi, ú. n. klasszikus kriminálpolitika is felszámol. A kitűzött feladat megoldásánál erre is figyelemmel kell lennünk.

Kétségtelen, hogy a szabadságvesztésbüntetésnél nem a letartóztatási intézetben eltöltött idő a leglényegesebb. Az «élet-fogytiglani» is csak fikció. Elenyészően kevés kivételtől eltekintve, minden bűnöző egyszer visszakerül a szabad életbe. Ezzel egyéni sorsának új felvonása kezdődik, amely a közösség szempontjából egyáltalában nem közömbös. Amikor a bűnözőt elnyeli a börtön, ez a társadalomnak csak időleges vérvesztesége, egy nemleges valami; a visszatérés ellenben erősen tevőleges tény. Aki szabadul és kopogtat a dolgozó társadalom ajtaján, az keresztülment a mai büntetésvégrehajtási rendszer megszabta eljárásokon. Hogy vezekelt-e valóban és hogy megváltozott lélekkel folytatja-e életét, nem tudjuk. De hogy amióta

szabadságvesztés büntetés van, a szabadult gazdaságilag, de főleg emberileg hátrányosabb helyzetbe kerül, mint az, akit ilyen «baleset» soha nem ért, az egészen kétségtelen.

Nem óhajtunk a mai büntetési és büntetésvégrehajtási rendszer bírálatába bocsátkozni. Azt a kérdést, hogy szükséges-e a büntetőjog anyagi és alaki része mellett egy harmadik alapvető kegyelmi és egy negyedik tagozat (t. i. a külön büntetés végrehajtási kódex) is, éppen csak hogy érintem. Ez a kódex u. i. az összes végrehajtási kérdéseket egységes elgondolások szerint oldaná meg és mint komolyigényű jogalkotás ráterelné a figyelmet erre a területre is, alkalmat adva az összes idevágó kérdések nyilvános megvitatására. E különálló jogpolitikai kérdésrészletekbe itt nem mehetünk bele. Elégedjünk meg azzal, hogy a büntetések végrehajtási módja adva van és adva van a fennálló szabályozás szerint büntetett réteg, amelynek a szabadulása egyáltalában nem közömbös tény és biztoskezü állami beavatkozást igényel. Ennek a csökkentértékű rétegnek élete válságos szakában való megsegítése nem az emberséges szánalom kérdése csupán, hanem a társadalmi felelősségérzeté, a helyes szociálpolitikáé, illetőleg a helyes kriminálpolitikai belátásé.

Az egyre kollektívabb életformák az egyes jogkörét folytonosan szűkítik s mind több kényszerűséget visznek abba bele. De ettől egészen függetlenül, a letartóztatási intézet jelenti mégis csak minden körülmények között a társadalmi kényszer felsőfokát. Viszont éppen túlnyomó részben csökkent akaraterejű és elhomályosult értelmű emberek kerülnek ilyen helyzetbe, vagyis elesettek, akiknek akkor, amikor a reájuk nehezedett kényszer megszűnik és szabad életformákban kell újból elhelyezkedniük, segítségére kell sietni.

A letartóztatási intézetben minden bűnöző leküzdhetetlen vágyat érez a szabadság után. A szabadság nem délibáb, hanem nagyon is kemény valóság akkor, amidőn a büntetés tartamának lefolyása azt önműködőleg meghozza a fogoly számára. A nagyobb probléma a szabadság megtartása, igazi meghódítása. A szabadultság első mámorát csakhamar keserves kiábrándulás követi. Az élet összes lehetőségei csábítanak, de mindegyiknek megvan a maga ára, anyagi oldala és azt csak szívósan

kitartó munkával lehet előteremteni. Ez a feszültség sokáig nem viselhető el és rendszerint csüggedésben végződik, kétségbeesésben, amelyben igen erős visszaesési indíték foglaltatik. Az első büntetés elszenvedésével az erkölcsi defloreálás egy fajtája áll elő, bizonyos gátlások örök időkre megszűnnek. A hajlamok kísértését esetleg fokozza a régi környezetbe való visszatérés. A bűnözés tartalékosa igen könnyen kapható új bűnökre. Ebbe a kóros folyamatba nyúl bele a reszocializálás, vagy ha úgy tetszik, az utógondozás.

A feladatok mibenléte és sorrendje itt a következő. Amikor a szabadulás napja közeleg, akkor már tudnia kell valakinek, egy erre hivatott szervnek, hogy a szabaduló családja, hozzátartozói hajlandók-e visszafogadni az eltévelyedettet, minő érzésekkel fogadják vissza a szabadulót és ő maga is minő érzésekkel néz eléje ennek a viszontlátásnak. De tudnivaló az is, hogy a szabaduló maga minő életfenntartási módra gondol. Van-e vagyona, birtoka, esetleg üzlete, van-e valami előképzettsége, kis tartaléktökéje? A szabadulónak elsősorban megfelelő ruházatra van szüksége, vasúti jegyre, hogy végleges és saját maga által választott vagy számára kijelölt tartózkodási helyére mehessen, és végül némi költőpénzre. Azután jön a szállás, illetőleg lakás gondja és a munkábaállás kérdése. A család valószínűleg eladósodott és lerongyolódott. Tartoznak házbérrel, fűszeresnél és egyéb üzletekben, holmijuk zálogban. Tehát törleszteni kellene mindenhol, lakást, műhelyt kellene bérelni, anyagot és szerszámokat vásárolni, hogy megindulhasson a rendes élet. Itt jön az első nehézség. Elképesztő dolog, hogy különösen a huzamosabb időn át volt rab, aki esetleg tekintélyes értékű munkamennyiséget végzett a letartóztatási intézetben, szabadulásakor olyan nevetséges összeget kap kézhez, amelyet napok alatt felél és rövid időn belül a teljes nincstelenségbe süllyedve, ismét vagy az éhenhalás vagy az újabb bűnözés között kell szükségkép választania.

Az önmagát jóformán fenntartó letartóztatási intézet lehet szép pénzügyi elgondolás, de erről egyszersmindenkorra le kell mondani. Ha nem is kaphatja meg munkájának teljesen ellenértékét a rab, de csonkítatlanul olyan összeget kell kapnia távozásakor, amely munkateljesítményével mégis csak vala-

melyest arányban áll. Tapasztalat szerint a nagyobb összeget sohasem látott vagy kezelt ember annak igazi értékével nincs tisztában és így hajlamos annak eltékozlására. Ezért itt megint egy erre hivatott szervre kell gondolni. A pénz bizalmas kezelése az a kiindulás, amelyhez e szerv többi teendőjét hozzá lehetne kapcsolni. Ezek a teendők: a családi kapcsolatok fenntartása és ápolása a fogság alatt, a szabadulás idejére anyagi alaphoz hozzásegítés és munkaközvetítés. A szabadult számára elsősorban szállást, illetőleg lakást kell biztosítani, műhelyt, munkaeszközöket, anyagokat kell beszerezni, fel kell ruházkodni, a családnak a letartóztatás alatt megromlott anyagi helyzetét kell rendezni. Így tehát a szabaduló kezébe nagyobb összeg nem jut, de főleg nem jut egyszerre. Egy erre hivatott állami szervnek a felállításával a régimódi, karitatív rabsegélyezés megszűnik. Lehet, hogy ez a megoldás bizonyos anyagi terheket jelent az állam számára, de ennek a tehernek vállalása elkerülhetetlen, mert itt egy világosan felismert társadalmi bajnak a helyes orvoslási módjáról van szó. De meg az állam nem takarékoságra van hivatva, hanem észszerű költsékezésre. A teher egyébként is csak látszólagos, mert a veszedelmes visszaesés csökkenése és a társadalombiztonság fokozása olyan ellenértékek, amelyek révén az ide befektetett összegek visszatérülnek.

A már jelzett feladatok elvégzésére hivatott utógondozási szerv elsősorban külön fejlett tapintatot igénylő sajátos közigazgatási teendőket lát el. Ez az igazgatás kellő irányítás mellett idővel a rabok szociális gondozásához szükséges adatok és ismeretek birtokában a kriminalitás elleni küzdelem egészen új és ma csak a szociológia által sejtett lehetőségeinek az útját fogja egyengetni. Az e szerv által szerzett ismeretek és adatok gyűjtése és szociológiai feldolgozása annál szükségesebb lesz, mert ma még erre a szociális gondozómunkára nincsen általánosan érvényes és kipróbált módszer. Így például amikor a szabaduló visszakérül családi közösségébe és ez folyton gyűlölködő módon hánytorgatja előtte büntetett mivoltát, ez a reszocializálásnak igen nagy akadálya lehet. Hogy az utógondozási szerv miképp fogja majd kellőképp felvilágosítani a családot, hogy a szabaduló megbűnhődött, tehát legokosabb neki alkalmat adni a beillesz-

kedésre és ezt a folyamatot nem szabad megzavarni szemrehányásokkal, arra ma még nincs bevált módszer. Arra sincs biztos eljárás, hogy mikép kell úgy a munkaadó, mint a munkástársak részéről a szabadulttal szemben megnyilvánuló és nem is alaptalan társadalmi bizalmatlanságot a munkaközvetítés során eredményesen eloszlatni.

Azt hiszem, ezek után nem lesz talán egészen érdektelen, ha nem utánzás, de szemlélet és okulás céljából bemutatom, hogy a hazaiaknál általában fejlettebb német társadalmi viszonyok közt mikép vélekedtek erről a kérdéstről 1928-ban,¹ amikor még az «enyhe» büntetőjogpolitikai irányzat uralkodott és mikép 1938-ban,² amikor már a «szigorú» irány kerekedett felül. Ezek összevetéséből azt látjuk, hogy mindkét korszak gyakorlati és elméleti emberei lényegében egyező eredményekre jutottak el és jóformán csak a megszervezés részleteinél vannak eltérések. Ez a körülmény amellet szól, hogy olyan kérdés kopogtat az illetékes ajtókon megoldás végett, amelynél nem az a lényeges, hogy milyen részletek mellet döntünk. Fontos, hogy a kérdést feltesszük egyáltalában és napirendre tűzzük a megoldását, figyelembe véve, hogy mi *van* e téren nálunk és mily *lehetőségek* adódnak ebből számunkra.

A német viszonyok megítélésénél abból kell kiindulnunk, hogy 1933 előtt az igazságügy nem volt a birodalomban egységes. A büntetés-végrehajtás egységesítése érdekében, a partikularizmus ellensúlyozására jöttek létre valamiféle modus vivendi-ként az 1879-es ú. n. «Bundesratgrundsätze», majd az 1897-es «Reichsrätliche Vollstreckungsgrundsätze» és az 1923-as «Alapelvek» (Grundsätze für den Vollzug von Freiheitsstrafen vom 7. Juni 1923), utóbbiak bizonyos, 1934-ben eszközölt változtatásokkal ma is érvényben vannak. 1927-ben készült el az «Amtlicher Entwurf eines Strafvollzugsgesetzes», amelyhez kitűnő indokolást is fűztek. Ebben az 1927-es javaslatban, összhangban az

¹ V. ö. dr. Kürt Loewenstein, Die Gestaltung der Fürsorge für entlassene Strafgefangene, Breslau, 1928. — Strafrechtliche Abhandlungen, 240. füzet.

² V. ö. dr. Gustav Elmers, Gegenwartsprobleme der Betreuung von Straftlassenen, Breslau-Neukirch, 1938. Strafrechtliche Abhandlungen, 392. füzet.

1925-ös német büntetőtörvénykönyvi javaslattal már az utógondozás is bizonyos törvényi szabályozást nyert volna. Itt közelebbről nem részletezhető okoknál fogva, sajnos, ebből a javaslatból nem lett törvény az utógondozás rendezésének mérhetetlen kárára. Kétségtelen ugyanis, hogy egy külön büntetés-végrehajtási kódex megszabadítja a büntetőtörvénykönyvet és a bűnvádi eljárási jogot sok felesleges anyagtól, a szabadságvesztést töltő egyén jogi helyzetét szabatosítja, kiemeli a végrehajtást a másodrendűség homályából és végül határozott és modern büntetéspolitikai irányelvek érvényre-jutásának kedvez.

A végrehajtási külön kódex ezek szerint az a jogi keret, amelyben az utógondozás, mint a helyes végrehajtás szükségképi követelménye és észszerű betetőzése szabályozást nyerhet. Egy ilyen kódex nemcsak az első lépést jelenti egy hármas tagozódású büntetőjog felé (1. büntetőtörvénykönyv, 2. bűnvádi eljárásjog és végül 3. végrehajtás). Ebben a felépítésben nem lehet elhanyagolni a végrehajtási tagozatot, amiért óriási propaganda-értékű az utógondozás eszméjének valószínűsítése szempontjából. A végrehajtási kódex, illetőleg a hármas tagozódású büntetőjog nem tudománytani vitakérdés csupán, hanem nagy gyakorlati jelentősége is van.

Ahogy a magánjog mindenkori állapota, jellegzetessége és helyzete a perjog felől ítélhető meg a leghelyesebben, egy büntetőjogi rendszer kriminálpolitikai értéke és jósága is csak érvényesülési síkja: a büntetés-végrehajtás eredményei felől ítélhető meg teljesen. Viszont a végrehajtásnak a betetőzése és próbája éppen az utógondozás.

Egy külön végrehajtási kódex, amely a büntetés fő céljaul ünnepélyesen is a szabadult rab reszocializálását jelöli meg, a megtorlás és a társadalom-biztonság gondolatát csak az elkerülhetetlen esetekben érvényesíti, az egyes büntetési nemeket pedig a reszocializálás eszközeiként is kimunkálja, feltétlenül jobban kedvez modern büntetőpolitikai irányelvek érvényre-jutásának, mint a büntetőtörvénykönyvbe és a bűnvádi eljárási jogba beledolgozott végrehajtási szabályok.

Az 1914—1918-as világháború és az azt követő gazdasági leromlás alatt a szabadultak utógondozásának nagy múltú

németországi társadalmi szervezetei jóformán elsorvadtak, így tehát az egész utógondozás államosításának és ezzel együtt központosításának a terve elég közeleső elgondolás volt. Akik viszont ezt óhajtották, azok egyszersmind a külön végrehajtási kódex mellett foglaltak állást, mert igen helyesen azonnal felismerték, hogy ez a kódex szab irányt az utógondozásnak. Az utógondozás jogi megalapozása érdekében vitatták azt is, hogy a szabadultaknak valóságos igénye van arra, hogy rajtuk segítsenek, és őket munkába állítsák, ha a szabad munkapiacra a legszorgosabb utánjárással sem sikerült elhelyezkedniük. A munkához való általános emberi jog azonban gyenge alap az utógondozás megindolásához. Ezt a jogot a nembűnözőkre nézve, akiknek az igénye mégis csak erősebb, sem lehet tökéletesen valósítani. Sokkal helyesebb a büntetés-végrehajtás *közjogi* jellegéből kiindulni, amelynek *kisugárzásakép* fogható fel az, hogy az állam szervezi meg és viszi keresztül az utógondozást. Csak az államnak van ereje hozzá, hogy a szabadulással szemben elzárkózó és az ő munkábaállításával járó kockázatot magától elhárító társadalom közepette a büntetés-végrehajtás utolsó tagozataként és a visszaesés elleni küzdelmet is szolgálva valósítsa meg az utógondozásnak a társadalom erejét meghaladó feladatát. Az utógondozás államosítása természetesen nem jelenti azt, hogy a netán meglevő egészséges társadalmi szerveket elsorvasszuk. Az államosítás csupán súlypont-áthelyezést jelent.

Ami már most a *férfi* szabadulókat illeti, a német 1928-as álláspont szerint a fogság kétségtelenül lazítja a családi kötelemet, ami nehezíti a családba, illetőleg a családi környezetbe való visszatérést. Lehet, hogy, különösen eleinte, maga a szabadult is szegyei a családi életbe visszatérni. Kivándorlásról ezeknél alig lehet szó. Ellenben éppen ilyenkor megbecsülhetetlen szolgálatot tehetnek az átmeneti otthonok, amelyeknek lehet mezőgazdasági vagy ipari jellege, azok számára pedig, akik értelmiségi pályán működtek, ezek az otthonok, másoló, leíró irodákkal is egybe lehetnek kötve. A mezőgazdasági munkástelepek, amilyeneket a német társadalmi szervezetek létesítettek, kiváltkép beváltak. Hazánk mezőgazdasági jellegénél fogva ez különös figyelmet érdemel. A lényeges az, hogy az ilyen otthon

szállást ad és bizonyos, bár szűkös, kereseti lehetőséget, amely az első legváltásosabb időkben megóvja a visszaeséstől. Amint az utógondozás központi szerve, akként ezek az átmeneti otthonok is állandó kapcsolatot tartanak fenn a munkaközvetítéssel és védenek az állandó elhelyezésére törekednek. Evégből az átmeneti otthonok átképző iskoláztatást is végeznek.

A nők bűnözése lényeges eltéréseket mutat a férfiakéval szemben. Leggyakoribb bűncselekmény itt a magzatelhajtás, a gyermekölés és a méregkeverés. Ezek általában sokkal nagyobb erkölcsi züllésre és jellembeli fogyatékosra mutatnak, mint a tulajdon elleni bűncselekmények nagyobb része. A magzatelhajtásnál, gyermekölésnél még lehet szó menthető elesettségről, de már a férjgyilkos asszonynál rendszerint nagyfokú erkölcsi romlottság van jelen. A nők bűnözésénél még a prostitúcióval való szoros kapcsolat is bonyolítja a helyzetet. A prostitúció karjaiba csak a kisebb hányad kerül elesettségből, gyámoltalanságból és szegénységből, de már a nagyobbik résznél a szellemi és erkölcsi fogyatékos is nagy szerepet játszik. E csökkent értékűeknél javulásra alig lehet gondolni. A hosszú rabságot szenvedett nőknél az utógondozás is nehéz feladat, mert ezekre a fogság alig hat javítólag. Az általuk tanult mesterségbe való visszahelyezkedés alig lehetséges, viszont a fogság alatt elsajátított foglalkozásnak keresetszerű üzésére ritkán kerül sor. A menthető anyagnál kétségtelenül nagy segítséget jelentenek az átmeneti otthonok az erkölcsi javulás irányában való megindulás tekintetében.

A prostitúcióról lévén szó, legyen szabad megemlítenem, hogy nemi erkölcs dolgában, különösen a hosszabb fogság teljes életerejükben lévő foglyoknál a nemi élet döbbenetes eltévelyedéseit termeli ki.¹ Ez a körülmény összefügg azzal, hogy még seholsem sikerült az éjjeli magánzárka rendszert a maga teljes egészében megvalósítani. Amikor annak idején a német börtönügy szakemberei ezirányú tervüket Bismarck elé terjesztették, a kancellár megdöbbenve az erre előirányzott összeg nagyságától, vörös irónjával törölte az egész ügyet a napirendről. Ez a kérdés nem tartozik szorosabb értelemben tárgyunkhoz, de mert

¹ V. ö. Karl Plättner: Eros im. Zuchthaus, Berlin, 1929.

a szabadult elferdült nemiségét magával viszi a szabadságba, az utógondozásnak ezzel is számolnia kell tevékenysége körében.

A férfi és női szabadulók közti különbségtétel már a *fiatalkorúaknál* is szükséges. A fiúknál ugyanis rendszerint elegendő, ha a városi vagy falusi származás szerint teszünk köztük különbséget és helyezük el őket, míg a lányoknál a prostitúció kényessé teszi a helyzetet és bonyolítja az utógondozás kérdését. Az iskoláztatás természetesen a fiataloknál nagyobb szerepet játszik, mint a felnőtt szabadulóknál, bár az utóbbiaknál sem szabad azt elhanyagolni. A legtöbb bűnöző kontár a maga mesterségében, ha egyáltalában tanult ilyet. A szabad élet alig ad alkalmat a fiatalok mulasztásainak pótlására. Csak a fogságban nyílik erre alkalom. Az utógondozást is szakszerű képzéssel lehet eredményesebbé tenni.

Az utógondozás abban az irányban is nagy szolgálatokat tehet, hogy állandó kapcsolatot tartva fenn a szabadulóval és így a rendes életmód egyik ismérvéről, az állandó bejelentett lakásról, illetőleg szállásról is tájékozva lévén, az ellenőrzést talán tapintatosabban oldhatja meg, mint a közrendészeti szervek, amelyeknek a munkahelyen való jelentkezése rendszerint azzal jár, hogy a szabadult, aki nagynehezen munkához jutott, munkahelyéről azonnal és irgalmatlanul elbocsájtatik.

A lehetőség szerint volt börtönügyi tisztviselő által vezetett utógondozás, illetőleg átmeneti otthon ellen mindazt fel szokták hozni, amivel általában a bürokratikus és sablonos intézkedések ellen érvelni lehet. Ennek dacára a német szakkörök többsége már 1928-ban is az állami utógondozás eszméje mellett foglalt állást. A pénzügyi elgondolás az volt, hogy a rabmunkás munkateljesítményével reális arányban álló munkajutalmak egy bizonyos csekély százalékával táplálták volna az utógondozási állami alapot, amely természetesen a szükséghez képest állandó segélyben is részesült volna. Megemlítendőnek találom, hogy a német szakkörök egészen 25%-ig mentek el a valóságos munkaértéknek munkajutalom gyanánt kiosztásánál (az olaszok 33%-ig) és ennek 10%-ára gondoltak, mint az utógondozási alaphoz való hozzájárulásra.

Az 1938-as elgondolás az utógondozást a büntetőjog általános reformjával hozza szoros kapcsolatba.

1934 óta Németországban az az irány kerekedett felül, amely javíthatatlanokkal többé nem kísérletezik. Sem a büntetés végrehajtása során, sem a büntetés végrehajtása után. A büntető-jog most újra a megtorlás alapjára helyezkedik és a népközösség védelmét célozza. Viszont a javítható elemeket nem akarja elveszíteni, hanem mint néptársakat óhajtja őket visszavezetni a népi közösségbe. Be akarja őket újra illeszteni a társadalom egészébe (Rückgliederung).

A népi elv követelménye a szabadultak közt épügy, mint a végrehajtás során, aszerint válogatni, hogy kinél van még közösségi érték és kinél nincs. Akiben van, azon segíteni kell, meg kell óvni a visszaeséstől és vissza kell vezetni a népi közösségbe. Ez a munka a büntetőjogról való általános nézetekhez kell hogy igazodjék. A büntetés végrehajtás (Strafvollzug) mellett önálló jelentőségű feladatkörre fejlődik az ú. n. «Strafentlassenwesen», vagyis a szabadultak gondozása.

Kriminálstatisztikai adatok szerint a visszaesők száma egyre nő. 1921-ben az össz-bűnözéshez képest 18.6% az arány, 1933-ban már 43.8%. Tehát a visszaesés meggátlása egyre fontosabb kriminálpolitikai feladat. E tekintetben a végrehajtás enyhesége (Weimar!) vagy szigora (mai Németország!) teljesen közömbös.

Gustav Elmers¹ döntő jelentőséget tulajdonít ennek a visszaesés elleni küzdelemnek. E küzdelem államilag megszervezett módja a «Strafentlassenwesen».

Kétségtelen, hogy a visszaesés elleni küzdelemnek óriási társadalmi jelentősége van. Ennek a felismerése új és hatalmas indíték az utógondozás államilag egységes megszervezésére.

A statisztika bizonyítja, hogy minden újabb bűncselekménnyel nő a visszaesés valószínűsége. Tehát főleg a második bűncselekmény — az első visszaesés — meggátlására kell törekedni. (További visszaesés szerzőnk szerint már majdnem kivétel nélkül menthetetlenség jele.) A legváltásosabb pont tehát az első-ízben szabadulás. (A második szabadulás után szerzőnk szerint csak kivételes esetekben van javulásra kilátás.)

¹ «Mit dem Erfolg oder Nichterfolg der Bekämpfung des Rückfalls, vor allen der Zweittat, entscheidet sich die Zukunft der gesamten Strafrechtspflege. (Idézett könyve 19. lap.)

Az államosított, illetőleg birodalmasított «szabadult-gondozás» lényege az, hogy az első ízben szabadulót nem hagyják magára, hanem a társadalmi és népi közösség felé való visszatérése útján támogatják. Az eszközök különfélék lehetnek; munkakényszer, előkészítő munkakiképzés, átképzés, átmeneti otthon stb. Valami eszköz mellett vagy az eszközök valamelyik kombinációja mellett döntenünk kell. A büntetés végrehajtásával nem érhet véget az állami beavatkozás. A szabaduló és a népközösség közötti viszonyt eleve el kell rendezni, azt nem lehet a szabad fejlődésre bízni.

A költség kérdése nem lehet döntő, mert a népi élet nagyobb egészségéről van szó, ami mindenképpen való.

Az 1938-as német rendszer három alapelve: válogatás, egyéniségkutatás és az egyéni elinduláshoz való hozzásegítés.

A szabadultak között vannak, akiknél konkrét ismérvek alapján szinte abszolút bizonyossággal előre meg lehet állapítani, hogy a népi közösség szempontjából értéktelenek, illetőleg javíthatatlanok, vagyis akiknek reszocializálását nem is érdemes az államnak megkísérelnie. (További kérdés, hogy ezekkel mi történjék, minő biztonsági intézkedést alkalmazzunk velük szemben, továbbá az is, hogy rá eresszük-e ezeket a gyanútlan társadalomra.) Ezek kifejezetten aktív antiszociális vagy gyenge akaratú aszociális elemek.

További szelektálással különválasztjuk a határozottan visszavezethető, tehát értékes elemet a kétségestől. Az első csoportnál kell aránylag a legkevesebb intézkedés. Jogi kérdés az alkalmazható kényszer elvi alapja.

A szelektálást elősegíti a szabaduló egyéniségének kutatása (személyi, gazdasági, vagyoni, hivatásbeli és társadalmi élet-körülmények megállapítása). Mindenesetre jóval a szabadulás előtt az összes körülményeknek tisztázva kell lenniök. A szabadulás után közvetlenül következő idő igen lényeges, de válságos is egyúttal. Ma a letartóztatási intézet végzi el a személyes körülmények tisztázását, de ha a szabadulók gondozása külön szervezetet kap, akkor annak kell azt megoldania. E körülmények tisztázásánál nem az ítélet alapjául szolgáló cselekmény jellege az irányadó, hanem a magatartás indokai. Nemcsak adatokat kell itt összehordani, hanem azokat értékelni kell,

valósággal szociális prognózist kell felállítani a szabadultról. Kétséges, hogy ezt a követelményt mennyire lehet megvalósítani, hiszen itt irracionális elemekkel kell dolgozni, rendszeres és tömeges megfigyelések pedig nem állanak rendelkezésre. Kísérletek ugyan folynak a visszaesést valószínűsítő tényezők hatásának kiszámítására. Tizenöt ilyen tényezőt szoktak máris megkülönböztetni és pontrendszer szerint értékelni. Fontos ebből a szempontból a «Kriminalbiologischer Dienst» megalakulása (1937).

A harmadik alapelv szerint a társadalomba visszavezetendő szabaduló szociális akarata irányadó. Ezt kell erősíteni és így kell a szabadulón segíteni. Nem a társadalom, hanem a *bűnös a felelős* és neki magának kell a szabadulás után az új élet felé elindulnia. A társadalom az ő felelősségén nem változtat és nem könnyít, Segít ugyan rajta, de nem annyira irgalomból/mint inkább célszerűségből, a népi közösség céljaira tekintettel. Ebből az elvből következik az a gyakorlat, hogy közvetlen pénzbeli segítség nincs, csak egészen kivételes esetekben. Ellenben van ruha- és élelemsegély, zálogkiváltás, munkaközvetítés, lakás- és szerszámsegély stb.

Az utógondozás államosítására irányuló törekvés lényegileg abból a megfontolásból indul ki, hogyha az állam az, amely a bűnözőt kiemeli rendes környezetéből, mert az elítélt vétett a társadalom ellen, akkor a bűnhődés után a társadalomba mint munkaközösségbe való visszahelyezés is legyen állami feladat. Büntetés és utógondozás egységes közjogi: állami cselekvőség.¹

Az 1938-as német elgondolás szerint az utógondozásnak

¹ «Der Übeltäter verstößt gegen das Strafgesetz und gegen die der Volksgemeinschaft schuldige Treupflicht. Der Staat ergreift eine Maßnahme gegen den Übeltäter. Er nimmt ihn aus der Gemeinschaft heraus, um ihn entweder dauernd fernzuhalten, oder nach einiger Zeit wieder hineinzusetzen. Der Staat regeit das Verhältnis des Betroffenen zur Gemeinschaft. Diese Kegelung kann nur als Einheit gedacht werden. Den Täter aus der Gemeinschaft herauszunehmen und ihn dann einfach zu entlassen, wäre willkürliche Zerreißen einer Einheit, ein Stehenbleiben mitten in einer Gesamtmaßnahme. Diese ist unteilbare Funktion des Staates: Hoheitsaufgabe. Rückgliederung gehört daher dem öffentlichen Recht an». L. a 2. számú jegyzetben említett munkát, 58—59. oldal.

volna egy *központi szerve* a birodalmi igazságügyminisztériumban és volnának *helyi szervei*, mondjuk törvényszéki kerületenkint, az ügyészség felügyelete alatt. A kerületi utógondozók vezetője egy megfelelő képzettséggel rendelkező börtönügyi tisztviselő volna, mellette hivatalból delegált, szükségképeni, önkéntes és berendelt tagok működnének. Az első csoportba tartoznának a letartóztatási intézetek vezetői, a törvényszék és ügyészség kirendelt tagjai, a bűnügyi rendőrség vezetője, a munkaügyi hivatal főnöke, a kereskedelmi- és iparkamarák elnöke, pártférfiak, munkaközösségek és egyházak képviselői stb. A második csoportba tartoznának tudós érdeklődők, egyesületek és szövetkezetek. A járásbíróságoknál megalkotandó kirendeltségeket és azok munkáját a törvényszéki központ irányítaná. Az utógondozás pozitív intézkedései az 1938-as német terv szerint alig különböznek az 1928-as elgondolástól és abból indulnak ki, hogy a bűnözőt ugyanaz a közhatalom segítse vissza a népi munkaközösségbe, amely onnan kiragadta, vagyis az állam. Az állam a megítélése szerint még szociális értéket képviselő és támogatásra szorult szabadultat segítse visszahelyezni. Ez *átmeneti otthonok* létesítésével mehet végbe a legkönnyebben. Ezek közül a kisebbek nem váltak be a gyakorlatban, a nagyobbak ellenben igen, mert nagyüzemszerűen lehetett őket megszervezni. A fejmunkások részére egyszerűbb másolási munkákkal foglalkozó *leíró irodák* létesítendők. Az átmeneti otthonok ki- és átképző tanítással is foglalkozhatnak. Már jóval a szabadulás előtt a szabadulók jelentkezési ívet töltenek ki az állami és egyéb munkaközvetítés számára. Ha a letartóztatást szenvedőnek üzlete van, üzeme, mezőgazdasága stb., azt letartóztatásának tartama alatt is lehetőleg fenn kell tartani, hogy a szabadulás után a szabadult oda visszatérhessen. A biztosítási jogviszonyok fenntartása is kívánatos. Van eset, amikor a régi környezetbe való visszahelyezés a legcélszerűbb, de lehet, hogy az áttelepítés a megfelelőbb. Nagy nehézséget jelent a szabadultak elhelyezésénél a büntetlen munkásság előítélete és tiltakozása a büntetett előéletű társaknak foglalkoztatása ellen. Itt törvényes rendelkezésekkel nem lehet boldogulni, és hosszú, beható és tervszerű társadalmi felvilágosító munkára van szükség. Jóelőre gondoskodni kell arról is, hogy a szaba-

dulónak szabadulásakor minden szükséges irat, okmány rendelkezésére álljon. Az idénymunkát végző vagy munkájuk tekintetében időhöz kötött szabadulóknál rendkívül fontos a szabadságvesztés kezdési időpontjának a megállapítása stb.

Ha mármost a német viszonyok tanulmányozása után a hazai állapotokat¹ vesszük szemügyre, ezek megítélésénél abból kell kiindulnunk, hogy Németországban egy nagy politikai érdek, t. i. a birodalmilag egységes igazságügyi szabályozás eszméje mozgatta a külön végrehajtási kódex kérdését és ezzel együtt állandóan napirenden voltak az utógondozás kérdései. A német jogászvilág a büntetésvégrehajtás összes részletkérdései iránt állandóan a legbehatóbban érdeklődött. Ezzel szemben a Csemegi-kódex Indokolása szerint a törvényre csak a szabadságvesztés büntetés tartamának a meghatározása esik.² Ebből okszerűen az következik, hogy minden egyébbel pedig, tehát az utógondozás kérdésével is, a végrehajtási rendeleteknek kell foglalkozniuk. Ezzel szemben a valóságos helyzet az, hogy például kitűnő 1843-as Btk. javaslatunk részletes intézkedéseket tartalmaz a büntetés végrehajtás tekintetében, úgyszólván egy egész börtönügyi kódex van beledolgozva és az élő Btk., vala-

¹ Az 1930-as Rocco-féle fasiszta Btk. és vele együtt az 1931 július 1-én életbelépett Börtönügyi Szabályzat által meghonosított és azóta is tökéletesített utógondozási rendszerre nem térek ki, mert az más szemléletből fakad és más életviszonyokra van beállítva. Annyit azonban meg kell állapítanunk, hogy Olaszországban 1932 óta az állam súlyos anyagi megterhelésével ténylegesen működnek a munkahelyekkel ellátott rabmenhelyek, átmeneti otthonok (Assistenzariii).

² «Ami ezen túlesik, az a végrehajtóhatalom körébe tartozik.» Az 1875-ik évi augusztus hó 28-ára hirdetett országgyűlés Képviselőházi Irományai, V. kötet 147. old.

Kétségtelen azonban, hogy a Csemegi-kódex gondolatvilágából sem hiányzik az utógondozás eszméje.

«A legjobban berendezett fogházak sem szülhetnek üdvös eredményt, ha a kiszabadult fogoly, ki mindenütt nagyobb-kisebb mértékben bizalmatlansággal találkozik, egészen magára hagyatik s becsületes életmód folytatására nem találván alkalmat, a visszaesés veszélyeinek van kitéve», olvashatjuk a Képviselőház igazságügyi bizottságának az 1878: V. törvénycikkbe foglalt büntetőtörvénykönyvünk javaslatáról szóló jelentésében (Anyaggyűjtemény I. k. 298. I.).

mint a Bp. is, az ú. n. Novellák és a melléktörvények számos végrehajtási rendelkezést tartalmaznak. Ez a végrehajtási anyag a Btk. Indokolásának említett elvi álláspontja szerint nem tartozik szorosabb értelemben a Btk. rendszerébe. Onnan tehát könnyűszerrel kiemelhető. A Bp.-nél is hasonló a helyzet. Ami mármost a rendeleteket illeti, a Btk. előtti időkben is volt egy pompás, 289 §-ból álló végrehajtási kódexünk: a Horváth Boldizsár-féle.¹ Azóta számos rendelet foglalkozik a végrehajtás kérdésével,² anélkül, hogy az összes részletek egységes átgondolásával egy egységes szerkezetű szabályzat jött volna létre. Ez a szabályozás nem tudta volna kikerülni az utógondozás kérdését. A bonyolult rendeleti joganyagnak egységes szerkezeti összefoglalása a küszöbön álló nagy büntetőjogi reformhoz előkészületként vonzó kodifikációs munkát lenne. Egy ilyen rendszeres végrehajtási szabályzat sehogysém kerülhetné ki a dolgok mai állása szerint az utógondozás kérdését. Ezúttal azonban nem az egységes szerkezetű összefoglalást tartom a leglényegesebbnek. Baumgartner Artúr híres svájci jogbölcész professzor értékelése szerint³ a tételes tanzakok közül elméletileg a büntetőjog a legkidolgozottabb, ennek bölcséleti alapvetése a legmélyebb, szociális szelleme a legfejlettebb. Ahogy a nincstelenek társadalmát hidegen hagyják a legfinomabb veretű civilisztika gyönyörű fejtegetései, de közről érintik őket a

¹ A Magyarországi Rendeletek Tára 1870-ben megjelent 1869-es kötetében a 49—143. oldalon leközölt, Horváth Boldizsár igazságügy-miniszter által kiadott, Tauffer szellemére valló, a Btk. előtti álláspontot rögzítő «Házaszabályok és szolgálati utasítások a m. kir. országos fegyintézetek, úgyszintén az azoknál alkalmazott hivatalnokok és örök számára».

² Az előző jegyzetben említett szabályozást először az 1874. évi február 18-án kelt és 236 §-ból álló fogház- és börtönrendtartás módosította. Majd a 2106/1880. I. M. sz. rendelet, illetve annak mellékletei a Btk. által teremtett büntetési rendszernek megfelelően szétparcellázták az eddig egységes anyagot. Végül a Bp.-t életbeléptető 1897: XXXIV. t.-c. folytán szükségessé vált változtatásokat az 5400/1899. I. M. sz., a Te. 110. §-a folytán a 8984/1933. I. M. sz. rendelet eszközölte. Az államfogházról az 1140/1895. és a 12.166/1914. számú rendelet intézkedik, a fiatalkorúakról pedig a 27.300/1909. és az 1913: VII. törvénycikket végrehajtó 56.000/1913. I. M. sz. rendelet.

³ Die Methodenlehre der Rechtsphilosophie, Bern, 1939.

modern szociálpolitika intézményei és segítségével, azonkép a leggyakrabban bűnöző társadalmi osztályok és rétegek a büntető-jog elméleti tökéletességét csak akkor fogják érezni, ha a büntetésvégrehajtás ténylegessége azzal kellő összhangban áll, ami a bűnözés ellen védekező társadalomnak jól felfogott érdeke! A büntetésvégrehajtás tökéletesnek csak úgy tekinthető, ha jól kiépített utógondozási tagozata is van.

Ha mármost végigtallózzuk ilyen szemlélettel törvényeinket és azok végrehajtási rendeleteit, találunk bennük elég szép számmal értékes utógondozási részleteszméket. Így például a közveszélyes munkakerülőkről szóló 1913: XXI. t.-c. 14. § 1. bekezdése kimondja, hogy: «A felügyelő hatóság a dologházba utaltat feltételes szabadságra bocsájta, ha az intézetben legalább egy évet töltött, kellő szorgalmat s jóviseletet tanúsított és egyéniségének átalakulása folytán alapos reményt nyújt arra, hogy szabadonbocsátása esetében munkás és rendes életmódot fog folytatni és ha számára *megfelelő munka* biztosítva van». Az e törvény végrehajtását célzó 62.000/1916. I. M. sz. rendelet¹ 32. §-a pedig akként intézkedik, hogy: «Ha a fogház főnöke a beutaltnak feltételes szabadságra bocsátását ajánlja, javaslatában egyúttal a beutalt számára a *szabad életben* megfelelő *munkaalkalmat* jelöl meg.

Evégből a felügyelő hatóság támogatásával és a munkaközvetítő intézetek igénybevételeivel állandóan nyilvántartja a rendelkezésre álló munkaalkalmakat.

A munkaalkalom megjelölésénél köteles a dologházba utaltat meghallgatni és esetleg eltérő óhaját a felügyelő hatósággal közölni.» — Hogy a gyakorlatban e rendelkezések milyen eredménnyel járnak, arra nincsenek statisztikai adataim.

Rendkívül fontosnak tartom a 27.100/1909. I. M. sz.² rendeletnek fiatalkorúak kísérleti kihelyezésével kapcsolatos 115. §-át, amely a következőképp intézkedik: «A javaslat megtétele előtt az igazgató meghallgatja a kihelyezésre alkalmasnak mu-

¹ Igazságügyi Közlöny 1916. évf. 561. old.

² A büntetőtörvénykönyvek és a bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról szóló 1908: XXXVI. t.-c.-nek a *fiatalkorúakra* vonatkozó 2. fejezetében foglalt rendelkezések tárgyában. — Igazságügyi Közlöny 1909. évf. a 12. számhoz adott melléklet 73/74- oldal.

tatkozó növendék nevelésével közvetlenül foglalkozó személyzetet, megteszi a szükséges intézkedéseket, hogy a növendék a kihelyezés után a szabad életben megfelelő elhelyezést találjon.

Évégből az igazgató nyilvántartja azokat, akik a kihelyezett növendékek foglalkoztatására vállalkoznak s a növendék elhelyezésének biztosítása érdekében ezekhez, szükség esetében pedig a patronázs és más jótékony egyesületekhez, a fiatalok felügyelő hatóságához, a munkaközvetítő intézetekhez és a közigazgatási hatósághoz fordul.

Ha a növendék szülői megbízhatók, őket kihelyezés előtt meg kell hallgatni, és ha a növendék jövője érdekében kívánatos, kérelmükre a növendéket hozzájuk kell kihelyezni.

A növendék kihelyezését mindaddig nem szabad javaslatba hozni, amíg elhelyezése biztosítva nincs.

Azt a bölcs megfontolást, amely a szabaduló munkakerülőknél és a fiataloknál indokolja az azonnali munkába állítást, általánosítani kell és minden szabadulót munkába kell állítani. Amennyiben ez a szabadpiacon nem történhetik meg, átmeneti otthonban vagy munkatáborban való elhelyezés legyen kötelező. A szigorított dologházból szabadulóokra nézve az utógondozás általában elkésettnek tekinthető. Velük szemben már hatásosabb kriminálpolitikai intézkedéseket kell alkalmazni, mert itt helyénvaló a szigorítás. A fogház- és elzárásbüntetés végrehajtás és a pénzbüntetésből befolyó összegek felhasználása tárgyában alkotott 1892: XXVII. t.-c. 3. §-a igen emberesen megengedi, hogy a büntetéspénzeket részben rabsegélyezés céljaira fordíthassák. Ebben a rabsegélyezésben a ma utógondozásnak nevezett feladatkör is benne foglaltatott. Közismert kényszerű okoknál fogva az államháztartás egyensúlyának helyreállításáról szóló 1924: IV. t.-c. ezt az állapotot megszüntette. E törvény meghozatalának indokai azóta megszűntek anélkül, hogy az 1892: XXVII. t.-c. említett intézkedése s ezzel az utógondozás *fedezeti lehetősége* helyreállott volna. Így a letartóztatási intézetekben kezelt segélyalapot terheli a jelzett feladatkör. Szöllősy felsorolja, hogy a segélyalap terhére: 1. az olyan letartóztatottat, akinek szabadulásakor ruhája nincsen és annak megszerzésére vagy útiköltségre munkakeresménye elégtelen, el kell látni a nélkülözhetetlen ruhadarabok-

kai és a szükséghez képest a legolcsóbb közlekedési úti jeggyel is; 2. fedezni kell az elhalt letartóztatott temetésének költségeit, ha azokat munkakeresményéből vagy egyéb pénzből kifizetni nem lehet; 3.50 pengőt meg nem haladó összeg erejéig készpénzsegélyben lehet részesíteni az olyan szabadulót, aki hosszabb idejű letartóztatása alatt szorgalmával és jóviseletével alapos reményt nyújtott a javulásra. Méltánylást érdemlő rendkívüli esetekben magasabb összegű segély engedélyezése kérhető az igazságügyminisztertől. (27.808/1928.)¹

Ez tiszta utógondozási feladatkör, akár csak a szabaduló munkabahelyezésének előmozdítása, amelyben előírás szerint a büntetésvégrehajtó hatóságoknak közvetlenül is részt kell venniük. Szöllősy erre a továbbiakban rá is mutat. «Különösen arról kell idejekorán gondoskodni, hogy ne rongyokban hagyja el az elítélt a letartóztató intézetet, mert a lerongyoltan szabadulókat előbb-utóbb megint elnyeli a kriminalitás örvénye. A kijavítható ruhadarabokat az intézeti szabóüzemben, a lábbeliket a cipésműhelyben kell használható állapotba hozni. Minden intézetnek be kell szereznie a segélyalap terhére a szabadulók egy évi előrelátható ruhaszükségletének megfelelő készletet (fehérneműt, felsőruhát stb.). Ha nyersanyagot szereznek be, azt az intézeti iparüzemnek díjtalanul kell feldolgoznia. A segélyezésekről minden költségvetési év végén kimutatást kell felterjeszteni az igazságügyminisztériumhoz. (3093/1933.)

Minden olyan letartóztatott érdekében, akinek szabadulása utáni elhelyezkedése megfelelően biztosítva nincsen s aki —> figyelemmel a letartóztatása alatt tanúsított magaviseletére és munkaképességére — aggály nélkül ajánlható a munkaközvetítésre hivatott hatóságok figyelmébe, a kellő időben — legalább egy-két héttel a szabadlábrahelyezés előtt — a kir. ügyészség vezetőjének, illetőleg az igazgatóságnak hivatalos átiratban kell ahhoz a munkaközvetítő hivatalhoz fordulnia, melynek körzetébe az illető szabaduló elhelyezkedni kíván, illetőleg ahol annak elhelyezkedése — tekintettel személyi viszonyaira és a közviszonyokra — legcélszerűbbnek mutatkozik. A gazdasági munkások elhelyezését a községi, körjegyzőségi és törvényható-

¹ Magyar Börtönügy, 2. kiad., Budapest, 1935. 340. old.

sági munkaközvetítők, a többiét a m. kir. állami munkaközvetítő hivatal központi és vidéki szervei igyekeznek biztosítani. Az ilyen tárgyú átírat, mely a szabaduló egyén főbb személyi adatait és azokat az okokat is ismerteti, amelyek az ajánlást indokolttá teszik, lezárt borítékban kézbesítés végett szükség esetén magának a szabadulónak is átadható.

A szabad életbe való elindulás sikere szempontjából rendkívül fontos, hogy a szabaduló szabaduláskor mennyi pénzhez juthat. Legújabbán az igazságügyi hatóságok részére végzett, illetve egyes igazságügyi alkalmazottakkal szemben felszámítható belső házi, belső, illetve külső ipari, gazdasági vagy egyéb külső munka után naponként és fejenként 32—80 fillér kereetre tehet szert a rabmunkás. Ebből már, kiváltképp a hosszabb időre szóló fogság alatt egészen elfogadható pekuliumhoz juthat a szabaduló. Ellenben az I—III. osztályok napi 4—12 filléres munkajutalmak rendszerével már csak utógondozási szempontból is véglegesen szakítani kellene, ha mégúgy tekintettel vagyunk is az államkincstár érdekeire, vagyis a bűnügyi bűnvádi eljárási és rabtartási költségek lehető fedezetére.

Ami az átmeneti otthonokat illeti, ezidőszereint csupán az Országos Református Szeretet Szövetség által fenntartott, tíz férőhelyes debreceni «Reménység Háza» működik 1938 december 27-ike óta, ha ugyan a mostoha gazdasági lehetőségek ezt is el nem sorvasztják. Régebben a Budapesti Rabsegélyező Egyesület is tartott fenn ilyen átmeneti otthonokat, de ezeket a szabadulók — előttem ismeretlen okokból — nem vették igénybe. Társadalmi tényezők buzgólkodtak ugyan a budapesti átmeneti otthon újjáélesztésén és erre a célra Budapest Székesfővárostól telket is kértek, a letartóztatási intézetek raktárából pedig belső berendezést, és kertészettel óhajtották volna foglalkoztatni a szabadulókat. Ez a mozgalom azonban sikerre nem vezetett.

Utógondozási szempontból rendkívül fontos tevékenységet fejtenek ki a fogházmissziók is. írni-olvasni tanítják a rabokat, vallás erkölcsi és hazafias előadásokat tartanak nekik, pénz- és ruhasegélyt adnak a raboknak, a szabadulóknak és családjaiknak. Vasúti menetjegyről gondoskodnak a hazautazók számára. Ss végül a munkábaállítás körül is odaadóan buzgólkodnak. Aki csak egyszer is résztvett például a legmodernebb követel-

menyeknek megfelelő pestvidéki fogház missziója által akár a felnőtteknek, de kiváltképp a fiatalkorúak számára rendezett karácsonyesten, felejthetetlen élménnyel gazdagszik abban a tekintetben, hogy mire képes szerencsétlen embertársainkkal szemben az emberi karitás és együttérzés. Ám, ha ezt a munkát a maga egészében, vagyis országos viszonylatban szemléljük, úgy ahogy ezt az évi jelentések összefoglalják, akkor egészen más a benyomás a kritikus elme számára. Olyan ez a társadalmi önkéntes munka, mint a magyar időjárás, szeszélyes, megbízhatatlan. Ha akadnak valahol lelkes és nyugdíjas hölgyek és urak, tanárnők, katonatisztek, lelkészek, akkor az ügy nagy-szerűen van ellátva, de ha ilyenek hiányzanak, akkor sivár és reménytelen a helyzet. Sokszor a segélyezés itt inkább csak jelképes, például akkor, amikor egy öttagú család havi 2—3 pengőt kap. A jelentésekben szomorúan ismétlődik az a mondat, hogy a társadalom fásultságán, közönyén és a rossz gazdasági viszonyokon minden törekvés hajótörést szenved. Egnél több indok az utógondozás egész ügyének államosítására és egységes szervezetére ^ Mindezek összegezése tehát azt a követelést érleli bennünk, hogy ezt az ügyet az államnak kell egységesen megszerveznie, ami nem jelenti a meglévő egészséges társadalmi szervezetek elsorvasztását. Az irányítást végezze a központi igazgatás, de legyenek kerületi szervek is törvényszékenként, vagy legalább is táblai kerületenként, és végül legyenek helyi kirendeltségek. Átmeneti otthonok nélkülözhetetlenek. Ilyet Budapesten például a Gyűjtőfogház közelében lehetne szervezni, mondjuk 30—40 férőhellyel. Az élelmezést a Gyűjtőfogház útján lehetne ugyancsak biztosítani. A munkáltatás lehetne például honvédelmi jellegű is, mondjuk lőszerládakészítés tanult művezető irányítása mellett. Az állam lévén ma már az ország egyik legnagyobb munkaadója, nem zárkozhatik el előle, hogy a szabadulókat esetleg katonás munkatáborban vágy munkástelepen foglalkoztassa. Ha például a Sopronban textilszakmát elsajátított szabadulót Budapest gyárai fel tudják színi, nem lehet belátni, hogy oly természetű közmunkánál, amely nem kíván nagyobb fokú megbízhatóságot, nem lehetne hasznosítani a szabadulók nagyobb tömegét. A külföldnek azt a hajlamát, hogy a nagyobb városoktól el akarja tiltani a szabadulót, hazai viszo-

nyaink közt általában nem találok követendőnek, mert ezek lévén a nagyobb munkapiacok, a komoly munkakereső mégis csak itt tud elhelyezkedni.

Ha az utógondozás kérdését felkaroljuk és mindent megtettünk, ami erőnktől telik, elmondhatjuk, hogy elvégre magyar véreinkért tettük, akik gyengék lévén, elbuktak az élet rögös útjain.

Amikor Rudnay Sándor erdélyi püspök,¹ a későbbi nagynevű primás, a fenyítőházakban raboskodók lelki gondozására rendelt papoknak² három évi gondos munka után 1819-ben egy vázlatot adott a kezükbe a tartandó szentbeszédekre nézve, igazi emberpásztor módjára Lukács evangélista szavaival fordul azok felé, akik a sötétségben és netán a halál árnyékában ülnek...³ és fordul paptársaihoz: «Az Úr lelke én rajtam... elküldött örömhírt vinni a szegényeknek, meggyógyítani a töredelmes szívűeket, szabadulást hirdetni a foglyoknak⁴...» Majd részletes útmutatást ad nekik, emelkedett tanítási vázlatokat, kellően figyelembe véve a bűnöző típusok lelki eltéréseit. Végül is azzal buzdítja őket, hogy nekik papoknak kötelességük elesett embertársaikkal lelki, erkölcsi szempontból foglalkozni, embert formálni a legelvetemültebbekből is, hasznos polgárát a hazának, a közjó munkását, mert nekik kell megkeresni és visszatéríteni a nyájhoz azokat, akik eltévedtek, ami széttöredezett, összekötni és ami elerőtlenedett, megerősíteni.⁵ Van-e olyan kiművelt emberfő széles e hazában, aki azt mondhatja, hogy őt ez a kérdés nem érdekli, hogy ez az egész ügy közömbös a számára! Oly kevesen ugyan nem vagyunk, hogy még az apagyilkosoknak is meg kellene bocsátani, de viszont nem vagyunk oly sokan, hogy elesett véreinket közönyösen veszni engedhetnék.

Dixi et salvavi animam meam!

Hegedűs József

¹ Az 1816 július 22-én 6465. szám alatt kelt kormányhatósági rendelkezés folytán.

² quibus cura spirituális captivorum publicorum credita est

³ Qui in tenebris et in umbra mortis sedent.

⁴ 4., 18—19.

⁵ Vestrum est, quod perierat de grege requirere, et quod abiectum erat, reducere, et quod confractum fuerat, alligare, et quod infirmum fuerat, consolidare. Vestrum est, a perditissimis his animantibus formare homines, bonos patriae cives ac Christianos. Vestrum tot otiosas imo perniciosas manus reddere Reipublicae, ut in communem salutem collaborant.